

Zkušenosti rodičů s otcovskou poporodní péčí¹

Olga Nešporová

Článek je věnován zkušenostem českých rodičů s novou dávkou nemocenského pojištění – otcovské poporodní péči. Zjištění vychází z kvalitativního výzkumu sestávajícího z rozhovorů se 34 rodiči, kterým se narodilo dítě v roce 2019. Otcové kladně hodnotili především možnost strávit společný čas doma s rodinou, věnovat se novorozenému dítěti či jeho staršímu sourozenci, zvykat si na novou roli otce a učit se pečovat o dítě. Matky oceňovaly, že nebyly po porodu na péči o dítě či děti samy a vážily si pomoci partnera. Otcovskou nevyužili otcové s vysokou pracovní flexibilitou, podnikatelé a ti, kterým finanční ztráty připadaly příliš vysoké.

V posledních desetiletích se ve veřejných i odborných diskurzech probírá problematika aktivního otcovství a potřeba většího zapojení otců do rodinného života. Dochází k tomu, že i veřejné politiky zavádějí nástroje, které by muže v tomto postupu podpořily (viz např. Eydal, Rostgaard, 2015; Geisler, Kreyenfeld, 2019; Hobson, 2002; O'Brien, Wall, 2017). Značně se rozšířil okruh zemí, kde je nějaký druh placeného volna v souvislosti s narozením dítěte poskytován nejen matkám, ale i otcům. V roce 2018 bylo placené otcovské volno po narození dítěte poskytováno ve většině států Evropské unie i OECD.² V Evropské unii se přitom délka otcovské (*paid paternity leave*) blížila dvěma týdnům (1,7 týdne), v zemích OECD to bylo zhruba jeden a půl týdne (1,4; OECD 2020).

Česká republika umožnila otcům čerpat v souvislosti s narozením dítěte **dávku otcovské poporodní péče (otcovská)** až v roce 2018.³ Z pracovníprávního hlediska čerpají otcové v tomto období rodičovskou dovolenou, která je jim přístupná již od roku 2001. Dávka je otcům vyplácena v maximálním rozsahu po dobu 7 po sobě jdoucích kalendářních dnů a otec musí na otcovskou nastoupit v prvních šesti týdnech po narození dítěte. Nárok není podmínován sňatkem s matkou dítěte, nárok mají otcové, kteří jsou zapsáni v rodném listu dítěte a zároveň byli alespoň tři měsíce před nástupem na otcovskou účastni na nemocenském pojištění. Otcovskou mohou čerpat i pojištěnci, kteří pečují o dítě, které převzali do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu, pokud dítě ke dni převzetí do této péče nedosáhlo 7 let věku. Výše otcovské za kalendářní den činí 70 % denního vyměřovacího základu. Přesný nárok a podmínky čerpání stanoví § 38 zákona č. 148/2017 Sb., o nemocenském pojištění.

Roční počty otců využívajících otcovskou zvolna rostou. V roce 2018 ji využilo 43 442 otců a v roce 2019 to bylo již 49 306 otců (ČSSZ, 2019). Otcovská byla v roce 2018 využita pro 38 % ze všech narozených dětí a v roce 2019 pro 43 % novorozenců.⁴ Současně zhruba jedna pětina otců pracuje na živnostenský list a většina z nich si nemocenské pojištění neplatí.⁵ Na dávku otcovské poporodní péče tak nemají nárok, stejně jako studenti a nezaměstnaní.

Kvalitativní výzkum provedený v letech 2019 a 2020 ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. zjišťoval zkušenosti rodičů s využíváním otcovské. Přináší nové informace o dávkě otcovské poporodní péče z hlediska rodičů, kteří měli možnost ji využít. Zde prezentované hlavní výsledky výzkumu odpovídají na otázku, proč otcovskou otcové čerpají, i na to, proč ji někteří nevyužívají. Dále jsou rozebrány časové okolnosti, tedy volba, kdy v průběhu šestinedělí otcové toto pracovní volno nejčastěji využívají, proč, a v jaké délce. Představeny jsou názory rodičů na stávající maximální časový rozsah otcovské poporodní péče. V závěru jsou shrnuta hodnocení otcovské rodiči.

Metodologie

Kvalitativní sociologický výzkum si klád za cíl zjistit zkušenosti rodičů s novou dávkou nemocenského pojištění – otcovskou. Sběr dat byl realizován prostřednictvím osobních semi-strukturovaných nestandardizovaných rozhovorů s rodiči, kterým se narodilo dítě v roce 2019. Dvě tazatelky provedly celkem 34 rozhovorů v období od září 2019 do února 2020.

Rozhovory se zaměřily na zkušenosti rodičů s otcovskou a další související okolnosti. V případě, že daný rodičovský pár otcovskou nevyužil, byly zjišťovány důvody, proč tomu tak bylo. Rodiče byli rovněž dotazováni obecně na oblast týkající se péče o děti, sladování rodinného a pracovního života i na to, zda se do péče o novorozeně zapojoval v šestinedělí ještě někdo jiný kromě matky a otce. Průměrná délka výzkumného rozhovoru činila 26 minut. Původní záměr, že rozhovory s otci budou důležitější a delší a rozhovory s matkami spíše doplňkové a kratší, se při výzkumu ukázal jako nevhodný. I ženy měly k tématu otcovské poporodní péče mnoho co říci a rozhovory s nimi poskytovaly cenné informace.⁶

Byl použit účelový výběr zaměřený na rodičovské páry mající čerstvou zkušenost s narozením dítěte. Respondenti byli rekrutováni za pomoci širokých sociálních sítí (osobních i pracovních) obou tazelek a s přispěním ordinace dětského lékaře. Snahou bylo vytvořit diverzifikovaný výzkumný soubor tak, aby zahrnoval rodiče z různých socioekonomických tříd, pracovních prostře-

dí, s rozličným vzděláním a z různých lokalit. To se podařilo naplnit. Primárním požadavkem bylo mít vždy rozhovor s otcem a v případě, že s rozhovorem souhlasila i partnerka, byl proveden rozhovor také s ní. Výzkumný soubor čítal celkem 34 respondentů, 19 otců a 15 matek. Mezi otci byli 3 muži se středním vzděláním bez maturity, 7 otců se středním vzděláním s maturitou a 9 otců s vysokoškolským vzděláním. Jejich partnerky pak měly vzdělání zpravidla podobné, 1 měla vzdělání základní (studentka střední školy), 4 střední bez maturity, 3 střední s maturitou a celkem 11 žen mělo vzdělání vysokoškolské.⁸ Průměrný věk dotazovaných otců činil 34 let, u jejich partnerek 32 let. Přitom 12 párů mělo více než jedno dítě a 9 mužů se v roce 2019 stalo otci poprvé.⁹ Otcovskou využilo 13 otců, všichni byli zaměstnanci. Naopak ji nevyužilo 6 dotazovaných otců, z nichž 3 byli zaměstnanci a 3 živnostníci. Dotazované rodičovské páry žily v různých krajích České republiky: Jihočeský kraj (10), Středočeský kraj (4), Plzeňský kraj (2), Olomoucký kraj (2), Hlavní město Praha (1).

Rozhovory byly zaznamenány na diktafon a následně přepsány.¹⁰ Při tematické analýze jsme využily softwar ATLAS.ti, užívaly jsme jak otevřené, tak kategorizované kódy (Guest, MacQueen, Namey, 2012). Cílem analýzy bylo utřídit a popsat zjištěné zkušenosti rodičů i jejich postoje k otcovské. Stejně jako zaměření celého výzkumu, i postup analýzy byl čistě explorativní. Snahou bylo přinést zjištění o tom, jak rodiče uvažují o využívání otcovské, jak jim reálně pomáhá sladit pracovní a rodinné povinnosti a jak ji hodnotí. Prezentovány jsou nejčastěji se vyskytující zkušenosti a postoje.

Všichni respondenti byli informováni o cílech výzkumu a poskytli písemný souhlas s nahráváním rozhovoru a využitím získaných dat pro vědecké účely. Všechna v textu uvedená jména jsou pseudonymy. Jména rodičovského páru i dětí začínají vždy stejným písmenem. Citáty jsou drobně upraveny za účelem přiblížení hovorového jazyka spisovné češtině.¹¹

Rozhodování rodičů ve prospěch využití otcovské

Mnozí otcové, kteří otcovskou využili, zmiňovali v rozhovorech, že jim připadalo

naprosto samozřejmé toto volno čerpat, protože tím chtěli podpořit matku dítěte po porodu a být s rodinou doma. Jejich odpověď na otázku, proč využili otcovskou, byla jasná. Nabízené pracovní volno s významnou finanční kompenzací jim vyhovovalo. Mnozí z nich jeho využitím ušetřili dny dovolené, které by jinak čerpali.

„Já jsem to ani neřešil, prostě mi řekli, že je ta možnost být doma pět dní, bez toho bych si vzal dovolenou, tak jsem si to [otcovskou] prostě vzal.“ (Karel, voják, 2 děti)

„Ale beru to jako možnost dalšího nějakého času navíc, jak být doma legálně s rodinou nad rámec svého zákonného nároku na dovolenou. Takže to bylo asi, to bylo to jediné, co jsem tak nějak zvažoval. Ale určitě jsem nelaboroval nad tím, jestli jako si ji [otcovskou] vezmu nebo nevezmu. Od začátku jsem věděl, že tu možnost budu chtít využít, bez ohledu tady na nějaké ty řečneme ekonomické souvislosti.“ (Olin, policista, 1 dítě)

„Vůbec jsem nad tím nepřemýšlel, prostě jsem chtěl manželce pomoci.“ (Radim, úředník, 2 děti)

Přítom platilo, že rozhodnutí, zda otec využije či nevyužije otcovskou, učinili rodiče již před tím, než se jim dítě narodilo. Aktuální zdravotní stav matky po porodu v rozhodování tedy prakticky nehrál roli. Důležitý byl předchozí postoj muže a jeho přesvědčení, že chce po porodu doma podpořit partnerku a starat se o dítě či děti.

Rozhodnutí ve prospěch využití otcovské se vyskytovalo jak mezi otci, kterým se narodilo první dítě, tak u otců z rodin, kde již bylo přítomno starší dítě. Tam byla ještě navíc zmiňována potřeba postarat se o sourozence v době, kdy byla žena v nemocnici i po jejím návratu domů.¹²

Ženy zpravidla nebyly těmi, kdo určoval, zda muž otcovskou využije. Toto rozhodnutí často vyplynulo ze vzájemného partnerského vztahu, ale primární bylo přesvědčení muže. Muži rozvažovali, co pro ně i rodinu bude lepší. Jednalo se o volno z jejich práce, jejich rozvahy tedy obsahovaly i pracovní časovou flexibilitu a finance.

Finanční stránka byla otci zvažována, což není s ohledem na stále převládající kulturní normu role otce jako živitele rodiny nijak překvapující. Výzkum naznačil, že **finanční náhrada 70 %** z denního vyměřovacího základu po dobu sedmi kalendářních dnů se jeví jako nezbytné minimum, které je **potřebné proto, aby otcové toto opatření využívali**. Finanční ztráty pro rodiny tím zpravidla nejsou velké:

„Tak samozřejmě člověk třeba i kouká, jsou tam nějaké takové ty kalkulačky, že vlastně je to nějak 70 procent platu, tak člověk i přemýšlí, o kolik vlastně by člověk přišel, ale de facto vlastně to dopadlo dobře a jako nějak jsem na tom netratil.“ (Adam, ekonom, 1 dítě)

„Mám za to, že tam je asi 70 procent z průměru peněz, že by člověk dostal, tak jsem přemýšlel, jestli se to vyplatí nebo ne-

vyplatí. A nakonec jsem zjistil, že to tak asi nebude nějak moc ztrátové nebo nějak baj voko [přibližně] jsem si to jenom spočítal a prostě jsem toho využil.“ (Jan, řidič vysokozdvizného vozíku, 1 dítě)

Důvody proč nevyužít otcovskou

Důvodů, proč otcovskou mnozí otcové novorozenců nevyužijí, je zpravidla více, přičemž **finanční ztráty** byly zmiňovány nejčastěji, následovány vysokým pracovním nasazením. Pro některé otce jsou finanční ztráty větší než pro jiné. Vyšší ztráty mají kvůli stanoveným redukčním částkám denního vyměřovacího základu osoby s vyššími příjmy. Dále pak ovšem nad rámec těchto ztrát může působit i další faktor, a tím je snížení odměn a jiných bonusů, kterými někteří zaměstnavatelé motivují zaměstnance k tomu, aby nečerpali volno.

Finanční důvody ve spojení s pracovní kulturou uvedl jako důvod k nečerpání otcovské například pan Filip:

„Bylo to kvůli tomu, že vlastně u nás v práci máme bonusový systém a vlastně otcovská dovolená je u nás brána jako nemoc, a tím pádem vlastně já bych přišel o bonusy, takže využil bych volno zaplacené, ale zpětně bych přišel o bonusy, takže pro mě by to bylo vlastně nevýhodnější finančně. Neměl jsem to úplně přesně spočítané, ale ty bonusy u nás hrají docela velkou složku. Takže pro nás teď jako prioritní jsou peníze, nebudu si jako nic nalhávat, potřebujeme peníze, máme dvě děti ....“ (Filip, mistr údržby, 2 děti)

Jednalo se o osobní rozhodnutí pana Filipa, jiní zaměstnanci stejné firmy otcovskou využili. Jak sám komentoval: „protože buď mají složku bonusu menší, nebo pro ně jsou prioritnější spíš ty rodinné vztahy“. On namísto toho **využil dovolenou na zotavenou** a finančně tím nic netratil. On sám atmosféru v dané firmě vnímal tak, že loajální pracovník by měl být na pracovišti přítomen a nevyužívat pokud možno mnoho dní volna, byť mu to principiálně nikdo nezakazoval.

Dalším významným důvodem byla **časová flexibilita práce**. To platilo jak u zaměstnanců, tak i u živnostníků. Ti otcové, kteří si mohli bez problémů zajistit pracovní volno i bez využití otcovské, neměli zájem tuto dávku čerpat. Mezi zaměstnanci byly také možnosti omezené, zmínili je dva respondenti. Oba o otcovské sice někdy slyšeli, ale víc o ní nezjišťovali, protože byli i bez ní schopni minimalizovat čas strávený v práci natolik, aby se mohli věnovat i partnerce a dětem.

„Já jsem si dovolenou [otcovskou ani na zotavenou] nebral, protože jsem mohl být doma, mohl jsem jít za manželkou [do porodnice nebo domů] i bez té dovolené, takže asi z toho důvodu, že to nebylo potřeba. Jinak bych si ji nejspíš vzal.“ (Bohumil univerzitní předášejí, 2 děti)

Časovou flexibilitu práce jako důvod nevyužití otcovské zmínili všichni tři dotazovaní **otcové pracující jako OSVČ**. Sama skutečnost, že otec nebyl zaměstnancem, výrazně přispívala k tomu, že otcovskou nevyužil. Přestože stačí, aby si muž platil nemocenské pojištění tři měsíce před čerpáním dávky otcovské poporodní péče, živnostníci tyto záležitosti před porodem neřešili a nemocenské pojištění si dál neplatili. Jejich argumentace pak byla jasná: jako podnikatelé nemají na dávku otcovské poporodní péče nárok, proto ji nevyužili. Jednoduše jim otcovská nepřípadala natolik významná, aby jim stálo za to splnit požadavky pro její využití. Po porodu si pak udělali pracovní volno zpravidla na několik dní s tím, že v průběhu prvních týdnů po porodu někteří pracovali třeba jen část dne a snažili se trávit víc času doma. Přestože náš soubor byl malý, zdálo se, že reálně v celkovém úhrnu pak tyto otcové trávili s rodinou spíše méně času v porovnání s těmi, kteří byli zaměstnaní a využili otcovskou, mnohdy i v kombinaci s dovolenou na zotavenou. Časovou flexibilitu měli živnostníci větší, ale práce s klienty a na probíhajících projektech jim znemožňovala, aby si udělali delší volno. To už by totiž přinášelo i výraznější finanční ztráty pro ně a jejich rodiny. Pro některé bylo nepředstavitelné, že by měli přestat pracovat na delší dobu například několika týdnů. Přesné informace o otcovské tyto otcové neměli. Z toho mála, co věděli, usoudili, že pro ně není výhodná, a proto se rozhodli ji nevyužít.

„Partnerka [zjišťovala podrobnosti o otcovské], s ní jsem to [možnost využít otcovskou] diskutoval a došli jsme k závěru, že to není tak zajímavé, otcovská, abych to nějak řešil. ... U mě jako u živnostníka, já jsem si práci uzpůsobil tak, abych nebyl v práci celý den a nějaké dny po tom porodu, tak jsem mohl být normálně [celé] doma, i když mi teda nešla část té mzdy, ale nebyl problém zůstat doma nějakých i pár dní. Ne, že bych se s někým bavil, jako živnostník si to můžu zařídit, jak chci, takže jsem dělal částečně i z domova a takhle. Takže pro mě otcovská nebyla zajímavá.“ (Tomáš, projektant, 1 dítě)

Délka a časování otcovské poporodní péče

Délka otcovské byla respondenty s jedinou výjimkou **volená v maximálním rozsahu, tj. 7 kalendářních dnů**. Při běžném pracovním provozu tak otec chyběl v práci pět pracovních dnů. Ve směnném provozu mohl být rozsah absence v práci i výrazně menší.

Zkracování délky otcovské bylo voleno otci jen zcela **výjimečně**, jednalo se o zkrácení o jeden den. Důvody byly finanční, v kombinaci s tlakem a firemní kulturou nepodporující pracovní volno.

„Využil jsem šest [dní], protože bohužel naše firma úplně tomu [otcovské] nakloněná

není, to znamená, že jsem šel, Eva rodila v neděli..., na paragraf [pracovní volno na ošetřování člena rodiny] na týden a pak jsem šel na otcovskou dovolenou a to vycházelo právě na ten krátký týden, na ty dva dny a byl jsem tam do pondělí. My [ve firmě] máme hodnocení od 25. do 25. a já jsem 25. přišel do práce, abych nepřišel o peníze do dalšího [měsíce].“ (Emil, údržbář ve výrobě, 2 děti)

V tomto případě museli rodiče rovněž řešit, kdo se postará o starší dítě v době, kdy byla žena v porodnici. Otec využil pracovní volno na ošetřování člena rodiny a pečoval o dvouletého syna ještě před otcovskou. Otcovskou čerpal návazně, když se manželka vrátila z nemocnice domů. Skončil ji o jeden den předčasně proto, aby přešel dalšímu finančnímu krácení na odměnách v následujícím měsíci.

Čerpání **dovolené na zotavenou** po otcovské či před ní bylo časté. Otcové tak byli po porodu doma s dětmi více než týden. Důvodem byla jejich snaha pečovat o dítě/děti a domácnost v době, kdy byla žena oslabena porodem.

Časování otcovské vycházelo ve většině případů z potřeb matky a připadalo **zpravidla na dobu, kdy se žena vrátila z nemocnice po porodu domů**. U prvorodiček to bylo vnímáno jako nejtěžší období, stejně jako u těch, které již nějaké děti měly. Jen výjimečně se v našem výzkumném vzorku vyskytly otcové, kteří čerpali otcovskou později, s odstupem několika dní po příchodu ženy domů z porodnice. Tento posun byl způsoben jejich pracovními povinnostmi, např. měsíční uzávěrkou nebo plánovanou služební cestou.

Zhodnocení délky otcovské

Aktuální maximální délku otcovské poporodní péče (7 kalendářních dnů) vnímali rodiče buď jako kompromis mezi potřebami rodin a potřebami zaměstnavatelů, nebo ji považovali za příliš krátkou. Zřejmě i proto, že ještě před dvěma lety neměli otcové možnost využít ani jeden den otcovské poporodní péče, okamžité zavedení z 0 na 7 dní bylo vnímáno kladně. Navíc se tím zajišťují, že finanční ztráty v rodinných příjmech nejsou tak velké, než kdyby toto období bylo delší. Zatímco v některých rodinách si otcové brali v šestinedělí ještě další volno (zpravidla dovolenou), v jiných bylo zřejmé, že týdenní pobyt otce doma byl jakýmsi nadstandardem, a pokud by dávka otcovské poporodní péče neexistovala, otec by strávil s rodinou doma po porodu spíše kratší čas. To ostatně platilo často i v rodinách, kde si další volno nad rámec otcovské bral. Mnozí dotazovaní **rodiče by uvítali, kdyby otcovská trvala spíše 14 dní**, respektive 10 pracovních dní:

„Já myslím, že těch 7 dní, že aspoň to je dobré, kdyby bylo 10, bylo by to lepší, ale myslím si, že aspoň těch 7 dní. Myslím si, že

celé to šestinedělí, že to už by bylo zase potom finančně asi [dost ztrátové], ne úplně každý by si to mohl dovolit. To už by byla dlouhá doba.“ (Adam, ekonom, 1 dítě)

Jeho partnerka Alena v rozhovoru uvedla, že pokud by otcovská nebyla, Adam by si patrně vzal několik dní dovolené, ale spíše méně než celý týden.

Pan Dalibor se také domníval, že týden je krátká doba. On se při rozhodování o období stráveném doma řídil především stavem a názorem manželky. Za optimální délku považoval 14 dní.

„Tak v tom je určitě důležitý pocit té ženy, prostě kolik času ona potřebuje na nějakou počáteční rekonvalescenci a to být s tím dítětem, ale těch 10 dní já si myslím, což je dohromady s víkendy 14 dní nebo 16 dní, tak je asi v pořádku. S Dominikem [starším synem] jsme byli taky doma těch 10 dní nebo jsem byl 14 doma.“ (Dalibor, vedoucí výroby, 2 děti)

Přítom jeho partnerka na otázku „Stačilo vám těch 14 dní?“ odpověděla: „No mohlo by to být delší, ale dalo se to [zvládnout].“ (Dana, referentka, 2 děti)

Partnerky otců, kteří otcovskou využili, se v rozhovorech zmiňovaly, že by uvítaly i delší otcovskou. Období po porodu považovaly za obtížné nejen prvorodičky, ale i ženy, které již měly druhé dítě.

Tazatelka: „A myslíte si, že těch sedm dní otcovské dovolené je tak akorát?“

Jana: No, já bych řekla, že je to málo, protože pro jiné [rodiče], pro nás to bylo akorát, protože přítel měl hodně dovolené, ale jinak já si myslím, že by bylo lepší, aby ten otec s tím dítětem ze začátku byl co nejvíce, aby si udělali ten krásný vztah, jako mají teďko, že by to mělo být trošku víc. (Jana, montážní dělnice, 1 dítě)

Větší potřebu delšího období podpory otce pak měly některé ženy i proto, že jim nepomáhala žádná jiná osoba, např. jejich matka. Obecně však byla pomoc otce dítěte dotazovanými matkami upřednostňována před pomocí z širší rodiny, která byla vnímána jen jako doplňková.

Zhodnocení otcovské rodiči

Rodiče, kteří otcovskou využili, ji **hodnotili velmi kladně** a zpravidla nedokázali popsat žádné její negativní stránky. A to i přes to, že jsme se explicitně tázaly jak na dobré, tak na špatné stránky otcovské. Otcové, kteří otcovskou nevyužili, ji i přesto zpravidla považovali za dobré opatření, které mohou (zaměstnaní) otcové využít.

Positiva

Kladná hodnocení ze strany otců i matek se týkala zejména tří oblastí – cenného společného času, navázání vztahu mezi otcem a dítětem a pomoci v péči.

Nejčastěji bylo oceňováno samotné pracovní volno a skutečnost, že otec mohl s ro-

dinou trávit čas, aniž by tím ztratil dny dovolené. **Společně strávený čas** zpravidla posílil rodinné vztahy, kdy se partneri spolehnali na vzájemnou pomoc směřující od otce k matce, spíše než na pomoc zvenčí. Otec získal čas na to, aby si budoval vztah s novorozencem dítětem:

„Tak jsou to zážitky s tím prckem, tak si toho člověk užíval. ... Negativa asi nejsou, tam nevím, co by mělo být špatného kvůli tomu [otcovské], ale ta pozitiva, že jsem s dvěma mohl být. Bylo to příjemné, že člověk nemusel odbíhat do práce, že si to užíval fakt celý den.“ (Jan, řidič vysokozdvížného vozíku, 1 dítě)

„Pozitivum, které to pro mě mělo je, už jsem to říkal několikrát, ten společný čas strávený s rodinou. A to je věc, kterou si myslím, že nic nenahradí a žádné peníze nezaplátí. Takže to bych řekl, že bylo to hlavně, že jsme mohli být spolu a je to samozřejmě zvláštní [ve smyslu speciální]. Myslím, že mi to osobně hodně pomohlo v tom, že jsme si vlastně spolu takhle v těch třech zvykli na ten nový stav, protože je to naše první dítě a je to změna, pro mě osobně změna veliká.“ (Olin, policista, 1 dítě)

U otců-prvorodičů bylo zjevné, že uvolnění z práce jim poskytlo čas, ve kterém se mohli naplno **věnovat své nové roli otce** a adaptovat se na ni. Mnozí z nich se k otcovství stavěli aktivně a na přímé péči o novorozence se skutečně podíleli, často společně s partnerkou. **Budoval se tak jejich vztah k dítěti**. To byl i případ pana Adama, který otcovskou zhodnotil následovně:

„Právě si myslím, že, a to jsem si vyzkoušel i potom [po skončení otcovské], když jsem ho [syna] hlídal, že teďka jsem schopný díky tomu, že vlastně se to nastartovalo na té otcovské dovolené, [se] o něj postarat, že opravdu jsem schopný ho přebalit, zabavit, věnovat se mu, prostě hrát si s ním. A já si myslím, že bez té otcovské dovolené opravdu, kdy člověk do toho začne pronikat, do péče o dítě, tak o těch víkendech bez toho [otcovské] by to bylo asi si myslím horší, že opravdu takhle i **ten vztah se prohloubil už s tou otcovskou dovolenou** a teďka opravdu ty víkendy, že můžu se o něj víc postarat a tím pádem partnerce ulehčit, co se týká péče o dítě.“ (Adam, ekonom, 1 dítě)

Podobně popisoval otcovskou pan Hynek:

„Pozitiva jsou určitě v tom, že ten otec má šanci, když to tak řeknu, se nacítit do té reálné role otce, což když si představím, že by ta [otcovská] dovolená nebyla a že bych prostě šel do práce a pak po práci jsem měl pasovat se svojí novou rolí, tak je to zredukováno a přijde mi to komplikovanější. Přijde mi to, mně osobně, pro mě osobně práce není tak důležitá, aby mi komplikovala rodinný život, takže jsem to [otcovskou] vřele využil, vřele rád. A [otcovská je dobrá také] z praktického hlediska, že dává šanci, aby ten muž pomáhal ženě ... Takže pomoc

[psychická i fyzická] té ženě, která je po porodu a je indisponovaná.“ (Hynek, pracovník IT oddělení, 1 dítě)

V rodinách s více dětmi rodiče oceňovali, že otec mohl poskytovat potřebnou péči o staršího sourozence. Otec si mnohdy právě v tomto období uvědomil, co všechno péče o děti obnáší. Jeho přístup byl tímto zjištěním určitě ovlivněn a lze předpokládat, že pak měl větší pochopení pro partnerku. Ilustrují to následující hodnocení otcovské a doporučení manželského páru, který měl dvouletou dceru a novorozenceho chlapce, jak dokládají následující citace:

„Ze by si to [otcovskou] asi každý měl zkusit, že když ta šance je, tak by to ten chlap měl využít a měl by se taky podílet na tom, že by si potom uvědomil spoustu věcí, co člověku fakt nedojde, že se není schopný ani prostě ráno nasnídat, když má ty děti a musí se o ně starat, že je nemůže někde nechat ležet. Takže jako zkušenost [je to] dobrá.“ (Karel, voják, 2 děti)

„A dobrého vlastně to, že jsme byli spolu, že Kryštůfek hlavně potřeboval v těch prvních dnech víc pozornosti, protože jsme měli tu Karolínku doma. Chodili jsme na hřiště, tak spíš tohle. A že se o nás [manžel] staral.“ (Kristýna, účetní, 2 děti)

Ženy navíc oceňovaly, že nebyly na péči o dítě či děti doma samy a velmi **vítaly pomoc partnera** v období, kdy často nebyly po porodu v dobré fyzické a někdy ani psychické kondici. Výzkum ukázal, že muži často v tomto období dělali nákupy, zvedali těžké věci, vařili, uklízeli a pečovali o novorozence a/či starší děti. Matky vítaly i doprovod muže k lékaři či za jinými nezbytnými formalitami (např. přihlášení dítěte na matrice). Dlouhodobější pomoc ženy potřebovaly především tam, kde po porodu nebyly v dobré fyzické kondici. Často tomu tak bylo po porodu císařským řezem, ale komplikace v průběhu šestinedělí se mohly týkat i jiných oblastí, třeba problémů s kojením, záněty prsů apod. Ženy pozitivně hodnotily, že měl otec víc času sblížit se s dětmi. To fungovalo nejen u prvorodičů, jak ilustruje například z hodnocení paní Moniky:

„Přítel se sblížil víc s těma dětma, vlastně u první dcery tu otcovskou dovolenou neměl a hned musel do práce a nevěděl, co to je. [Tak]že k tomu miminku ještě ten chlap nemá takový vztah, jak to není větší, nesměje se a nereaguje. Takže si myslím, že mu to dalo to, že prostě ví, že táta je taky důležitý, že není jenom máma prostě.“ (Monika, studentka, 2 děti)

Negativa

Negativní dopady otcovské rodiče konstatovali zcela výjimečně. A pokud někdo nějaké zmínil, byla jimi **finanční stránka a zkrácení příjmu**, které otcům otcovské poporodní péče přináší. Na to, že by jim zaměstnavatel zbraňoval otcovskou využití, si

nestěžoval nikdo. Povzdechy nad finančními ztrátami se občas vyskytly:

„Umožňují to, nemají s tím žádný problém, nikdo mně to [v práci] nezakazoval a podobně, ale o ty [finanční a další] bonusy přicházím.“ (Dalibor, vedoucí výroby, 2 děti)

Zpravidla však rodiče tvrdili, že přínosy využití otcovské poporodní péče výrazně převýšily finanční ztráty, které nebyly zásadní. Občas bylo jako negativum v žertu zmíněno krátké trvání otcovské nebo náročnost péče o děti.

Jeden z otců, který otcovskou nevyužil, byl velmi kritický k finančním ztrátám pro rodinný rozpočet. Nepovažoval za vhodné, aby se v období, kdy je rodinný příjem snížen z důvodu čerpání peněžitě podpory v mateřství matkou, ještě více snížil tím, že otec využije otcovskou a bude pobírat dávku otcovské poporodní péče:

„Budu-li realista, tak si nemyslím, že je dobré krátit příjem [otce], protože v podstatě už je krácený příjem matky a jako další zkrácení příjmu otce? Je asi jedno, když má někdo vysoké příjmy, ale zrovna akademičtí pracovníci, jako my, třeba ne. Tak to je jedna věc, to si nemyslím, že je úplně šťastné řešení.“ (Bohumil, univerzitní přednášející, 2 děti)

Výrazně negativní hodnocení otcovské se mezi námi dotazovanými rodiči, kteří ji využili, vůbec nevyskytovala.

Závěr

Od roku 2018 mají otcové v České republice možnost využít dávku nemocenského pojištění – otcovskou poporodní péči. V roce 2019 byla dávka využita pro více než dvě pětiny (43 %) narozených dětí.

Kvalitativní výzkum sestávající z 34 rozhovorů s rodiči novorozenců přinesl poznatky o jejich zkušenostech s otcovskou.

Rodiče z rodin, které ji využily, kladně hodnotili především skutečnost, že partneri mohli strávit po narození potomka společný čas doma. Otcové i matky zmiňovali, že pobyt doma a podílení se na péči o novorozence či starší dítě posílil vztah otce k dětem. Matky velmi oceňovaly pomoc partnerů v období po porodu. Prvorodiče se často společně učili, jak se starat o dítě, a otcové získali volný čas na to, aby si zvykli na novou roli. Důvody, proč někteří otcové otcovskou nevyužili, byly především finanční – chtěli předejít snížení příjmu. Dalším důvodem byla velká pracovní flexibilita a možnost omezit pracovní činnost za účelem pomoci partnerce i bez využití otcovské. Tímto způsobem argumentovali i živnostníci, kteří si neplatili nemocenské pojištění, a tedy na dávku neměli nárok.

Z provedených rozhovorů vyplynulo, že nová dávka splnila vytyčené cíle a jednoznačně pomáhá rodičům lépe sladit osobní a pracovní povinnosti. Zároveň podporuje vzájemnou partnerskou pomoc, v tomto

případě směřující od mužů k ženám, vytváří podmínky pro realizaci aktivního otcovství, pomáhá posilovat vztah mezi otcem a dítětem a umožňuje mužům zapojit se do chodu domácností. V rovině symbolické je otcovské volno jasným vzkazem rodinných politik, že se v péči o děti počítá nejen s matkami, ale i s otci.

- 1 Výzkum i studie jsou součástí projektu IP70607 *Zpráva o rodině* realizovaného ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. a finančně podpořeného MPSV ČR.
- 2 OECD – *The Organisation for Economic Co-operation and Development*, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj.
- 3 Zákon zavádějící dávku otcovské poporodní péče vstoupil v platnost 1. 2. 2018. Žádat mohli otcové, jejichž dítě nebylo starší 6 týdnů.
- 4 V roce 2018 se narodilo celkem 114 419 dětí (ČSÚ, 2019a). Data o počtu narozených za rok 2019 nejsou zatím k dispozici, byl tedy užít poslední dostupný údaj. Počty se meziročně mění v řádu stovek.
- 5 Přesné údaje o otcích nejsou známé. Podíl je odvozen z počtu zaměstnavatelů a osob pracujících na vlastní účet v hlavním zaměstnání (20 %) ze všech pracovně aktivních mužů (ČSÚ, 2019b). V roce 2019 si platilo nemocenské pojištění 9 % ze všech OSVČ vykonávajících činnost a pouze 14,5 % ze všech OSVČ majících povinnost platit zálohy na důchodové pojištění (ČSSZ, 2019).
- 6 Rozhovory s otci byly v průměru jen o málo delší (27 min) než rozhovory s matkami (25 min).
- 7 Ne starší než jeden rok.
- 8 Započítány jsou všechny partnerky, tedy i ty, se kterými nebyl rozhovor realizován.
- 9 Ve dvou případech žilo s partnery ve společné domácnosti dítě ženy z předchozího vztahu.
- 10 S jedinou výjimkou, kde byl z technických důvodů pořízen pouze písemný záznam.
- 11 Jednalo se nejčastěji o úpravu nespisovných koncovek a vypuštění opakujících se a významově bezobsažných slov. Vypuštění větší části textu je v citaci vždy označeno třemi tečkami – ... . Autorkou vložená slova jsou uvedena v hranatých závorkách – [].
- 12 Ženy se vrací z nemocnice zhruba po 3 až 5 dnech po porodu přirozenou cestou, po 5 až 6 dnech v případě operačního porodu (císařský řez). Zdravotní komplikace na straně matky či dítěte vyžadují delší hospitalizaci.

Literatura

- ČSÚ. 2019a. Demografická příručka – 2018. Praha: Český statistický úřad. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka>.
- ČSÚ 2019b. Statistická ročenka České republiky. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/10-trh-prace-ef0h0tvkur>.
- Eydal, B., Rostgaard, T. (eds.) 2015. *Fatherhood in the Nordic welfare states. Comparing care policies and practice*. Bristol: Policy Press.
- Geisler, E., Kreyenfeld, M. 2019. Policy reform and fathers' use of parental leave in Germany: The role of education and workplace characteristics. *Journal of European Social Policy*, 29 (2): 273–291.
- Guest, G., MacQueen, K. M., Namey, E. E. 2012. *Applied Thematic Analysis*. London: Sage.
- Hobson, B. (ed.) 2002. *Making Man into Fathers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Brien, M., Wall, K. (eds.) 2017. *Comparative perspectives on work-life balance and gender equality. Fathers on Leave Alone*. Springer (open access). DOI 10.1007/978-3-319-42970-0.
- OECD, 2020. Family database. PF2.1 Key characteristics of parental leave systems. Dostupné z: http://www.oecd.org/els/soc/PF2_1_Parental_leave_systems.pdf.

Elektronické zdroje

ČSSZ. 2019. Přehled vybraných statistických ukazatelů z agend ČSSZ. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/20143/148663/Ukazatele_prosinec2018.pdf/3298806f-5029-9ddb-d44f-8c487cd56ca2

Legislativa

Zákon č. 148/2017 Sb., ze dne 19. dubna 2017, kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Mgr. Olga Nešporová, Ph.D.

(olga.nesporova@vupsv.cz) od roku 2004 působí jako socioložka ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. (Research Institute for Labour and Social Affairs – RILSA), Dělnická 213/12, Praha 7, Česká republika. Věnuje se problematice rodinné politiky, rodičovství, mezigenerační výpomoci a bezdomovectví.

Vliv sdílené ekonomiky na snižování nejistot trhu práce¹

Magdalena Kotýnková

Článek se zabývá problematikou sdílené ekonomiky. Cílem článku je vysvětlit hlavní důvody rychlého růstu sdílené ekonomiky a na příkladu internetových firem Uber a Bolt ukázat, jaké výhody a nevýhody sdílená ekonomika společnosti přináší. K silným stránkám sdílené ekonomiky podle autorky patří sdílení nevyužitých kapacit a statků, které jiní nemohou vlastnit nebo je vlastnit ani nechtějí. Jako další přínos je uvedeno to, že sdílená ekonomika vyvíjí tlak na tradiční tržní subjekty, čímž dochází k navýšení rozmanitosti a kvality trhu. Za slabé stránky sdílené ekonomiky autorka označuje obtíže s výběrem daní a právní vymahatelností vznikajících závazků a také to, že vlivem sdílené ekonomiky dochází k poklesu poptávky na tradičním trhu.

Úvod

Cílem článku je analyzovat a vyhodnotit hlavní důvody rychlého růstu sdílené ekonomiky, k němuž došlo v posledním desetiletí. Na příkladu segmentu dopravy jsou vyhodnoceny důvody růstu sdílené ekonomiky. Patří k nim nejistoty trhu práce, a to především nedostatečné výdělky, nedostatečná pružnost pracovních úvazků, ztráta zaměstnání, diskriminace apod.

I když definice nového modelu není zcela ustálena, a dokonce ani jeho název, začíná se postupně hovořit o sdílené ekonomice (shared economy), jejíž podstatou je nový hybridní ekonomicko-technologický model, který umožňuje sdílení statků namísto jejich výlučného vlastnictví. Tento nový model pronikl do života lidí, protože jim umožnil vyhnout se vlastnění věcí (statků) a místo toho je za nižší cenu sdílet s dalšími lidmi. Na druhé straně umožnil těm, kteří určité statky vlastní, sdílet je za úplatu s ostatními.

Článek je příspěvkem k diskusi, která byla otevřena ve 4. loňském čísle časopisu Fórum sociální politiky otištěním příspěvku Platformová práce je v Česku rozšířenější než jinde v Evropě (Smejkalová, 2019), v němž autorka poukázala na vysoké zapojení Čechů do platformové práce. Naskytá se proto otázka, jaké důvody motivují lidi k tomu, že hledají tyto nové formy práce.

1. Teoretická východiska

V odborné literatuře jsou uváděny rozmanité definice a výklady pojmu sdílená ekonomika, avšak společný základ je vždy postaven na myšlence sdílení statků. Tato

myšlenka není zcela nová, akcelerovala však s využitím nových informačních a komunikačních technologií, které umožnily přímé propojení lidí, v tomto případě propojení poskytovatelů sdílených statků s jejich uživateli. Cambridgeský slovník uvádí: „Sdílená ekonomika je ekonomický systém postavený na bázi sdílení majetku a služeb mezi lidmi, a to zdarma nebo za úplatu, obvykle s využitím internetu“ (Cambridge Dictionary, 2019). Základ sdílené ekonomiky tedy spočívá ve sdílení statků a umožňuje, že lidé nemusí vlastnit veškeré statky, ale mohou si je pronajmát od těch, kteří s nimi disponují a ne zcela je využívají. Může se přitom jednat o automobil, byt, nářadí, ale třeba i o finanční prostředky, hudbu, filmy apod.

Jak uvedeno, rozvoj internetu a následně i nových sociálních sítí usnadnil vzájemné propojení lidí a umožnil vznik tzv. „peer to peer“ („P2P“) platform, neboli platform „lidem od lidí“, čímž se zjednodušil přístup poskytovatelů statků na trh na jedné straně a vyhledávací proces uživatelům na druhé straně. A to vše při dosažení nízkých transakčních nákladů, neboť k propojení mezi poskytovatelem a uživatelem dochází pomocí technologických inovací, tj. bez dalších zprostředkovatelů. Poskytovatelem sdílených statků je fyzická osoba, která vlastní ne vždy zcela využívané statky a nabízí je na příslušném portálu, zpravidla za účelem výdělku. Uživatelem je osoba, která využívá statků a služeb poskytovatele (Botsman, 2015).

Právě přímé propojení poskytovatele statků s jejich uživatelem pohání sdílenou ekonomiku stále dopředu a lze očekávat, že další vývoj technologických inovací tento pohyb bude ještě zrychlovat.

R. Botsman pak chápe sdílenou ekonomiku jako hybridní ekonomicko-technologický model sdílení, výměny či pronajmutí statků místo jejich výlučného vlastnictví, který je založen na propojení ekonomiky s technologickými inovacemi (Botsman, 2015).

Sdílená ekonomika začíná pronikat do života lidí, protože umožňuje lidem vyhnout se vlastnění věcí, které by využívali jenom částečně, a místo toho je sdílet za nižší cenu s dalšími lidmi. I když lze sdílení provádět zdarma, jedná se většinou o činnost zpoplatněnou, což umožňuje poskytovatelům statků za pomoci sdílené ekonomiky dosahovat výdělky, případně přivýdělky k jejich hlavní činnosti. Jak poukazuje Arun Sundararajan, lidé nabízejí prostřednictvím sdílené ekonomiky často svůj málo využívaný majetek nebo služby uživatelům, kteří pro ně najdou využití a jsou ochotni za ně zaplatit (Sundararajan, 2016). Sdílenou ekonomiku pak charakterizuje následovně:

- sdílená ekonomika podporuje vytváření nových trhů, na kterých probíhá výměna zboží a služeb, čímž vzniká potenciál k vyšší ekonomické aktivitě,
- na nových trzích se otevírají nové možnosti, které umožní plné využití všeho, a to majetku, dovedností, ale i času a peněz,
- nabídka statků a práce přichází od jednotlivců (spíše než od korporací),
- dochází k rozvolnění hranice mezi osobním a profesionálním životem, neboť nabídka statků a služeb komercializuje dosud osobní věci jako např. svezení autem nebo půjčení peněz,
- dochází k rozvolnění hranice mezi plně zaměstnaným člověkem a občasným